

Gökhan Atılgan

Doktora derecesini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi Bölümü'nden, yüksek lisans derecesini Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden aldı. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü mezunu. *Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı* (Yordam Kitap, 2007) adlı bir kitabı, değişik sosyal bilimler dergilerinde ve kitaplarda yayımlanmış makaleleri var. *Praksis* dergisi yayın kurulu üyesi. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde çalışıyor.

Eserin önceki basımı:
2002, TÜSTAV, İstanbul

Yordam Kitap: 59 ✦ **Yön-Devrim Hareketi** ✦ Gökhan Atılğan

ISBN 978-9944-122-51-1 ✦ *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç

Sayfa Düzeni: Gönül Göner ✦ Yordam Kitap'ta *Birinci Basım:* Ekim 2008

Yayın Yönetmeni: Hayri Erdoğan

© Gökhan Atılğan 2008; © Yordam Kitap, 2008

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti.

Nuruosmaniye Caddesi Eser İşhanı No: 23 Kat:1/105 34110 Çağaloğlu - İstanbul

T: 0212 528 19 10 F: 0212 528 19 09 W: www.yordamkitap.com

E: info@yordamkitap.com

Baskı: Graphis Matbaa

Yüzyıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi

2. Cadde No: 202/A Bağcılar-İstanbul

Tel: 0212 629 06 07

siyaset

*Kemalizm ile Marksizm Arasında
Geleneksel Aydınlar*

YÖN-DEVİRİM HAREKETİ

Diclesu ve Ayşe Defne'ye

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ	11
ÖNSÖZ	15
GİRİŞ	17

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞUŞU	33
DP Yönetimine Karşı Muhalefet: Yön-Devrim Hareketi'nin Bir Eğilim Olarak Belirşi	34
27 Mayıs: Yön-Devrim Hareketi'nin Bağımsız Bir Akım Olarak Ortaya Çıkışı	48
Sosyalizme Eklemlenmiş Kemalizmin Siyaset Sahnesine Çıkışı	52

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASİ FİKİRLERİ	61
Osmanlı ve Cumhuriyet Aydınlarının Mirası: 'Maarifçilik' ve 'Kanunculuk'	63
Bir Mirasın Reddi ve Kabulü: Maarifçilikten İktisadiyatçılığa	74
Devletçilik	85
Milliyetçilik	98
Halkçılık	119
Batı, Doğu ve İslamiyet	136

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKTİDAR STRATEJİLERİ	151
Birinci Dönem: Reformla "İnkılâb-ı Külli" Arasında	152
İkinci Dönem: İhtilâlle Sosyalizm Arasında	164
Üçüncü Dönem: Antiemperyalist Bir Hükümet İçin Mücadele	176
Dördüncü Dönem: İhtilâl İçin Arayışlar	193
Beşinci Dönem: Bir İhtilâl Denemesi	217

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KURUMSAL YAPISI	239
<i>Yön</i>	239
Çalışanlar Partisi	263
Sosyalist Kültür Derneği (SKD)	271
Yön Yayınları	283
<i>Devrim</i>	288
SONUÇ	303
EKLER	309
<i>Yön</i> Bildirisi	309
<i>Yön</i> Bildirisini İmzalayanların Tam Listesi	315
Sosyalist Kültür Derneği Kuruluş Bildirisi	328
Sosyalist Kültür Derneği Kurucuları	332
<i>Devrim</i> Bildirisi	333
KAYNAKÇA	344
İSİM DİZİNİ	344

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Prof. Dr. Cem Eroğul, *Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı* başlıklı kitabıma yazdığı önsözde, *Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar: Yön-Devrim Hareketi*'ni, "bu konuda yapılmış en değerli araştırma" olarak tanımlamıştı. Prof. Dr. Eroğul gibi Türkiye'nin yetiştirdiği en önemli sosyal bilimcilerden birisi tarafından böylesi bir övgüye layık görülen bu kitap, yaklaşık altı yıl sonra yeniden okuyucu karşısına çıkıyor. Bu baskı; dil ve imla bakımından yapılan bir elden geçirme, kimi anlatım sorunlarının giderilmesi, bazı maddi hataların düzeltilmesi, birkaç yeni kaynağa yapılan gönderme ve eklenen adlar dizini dışında birinci baskının aynısıdır.

Bu kitapta, Yön-Devrim Hareketi'nin geliştirdiği siyasal söylemi çözümlmeyi amaçlamıştım. Böyle bir çözümleme, ister istemez, Yön-Devrim Hareketi'nin hangi sosyal ve tarihsel koşullarda doğup etkili olabildiğini; siyasal fikirleri ile siyasal pratikleri arasındaki ilişkilerin nasıl şekillendiğini; fikirlerini etkili kılabilmek için hangi araçları kullandığını ortaya koymayı gerektirmişti. Bu soruları, Osmanlı-Türk düşünce ve siyasi tarihi bağlamına oturarak çözümlemeye çalışmıştım.

Buna karşılık, bu sorular, Yön-Devrim Hareketi gibi, Osmanlı-Türk geleneksel aydın hareketleri içinde entelektüel bakımdan en gelişkin ve etki gücü bakımından en önemli siyasal akımlardan biri hakkında sorulacak soruların tümü değildir. Geleneksel aydın tavrının hayli güçlü olduğu Türkiye gibi bir ülkede Yön-Devrim Hareketi'nin etkileri uzun yıllar boyunca devam edecektir ve bu siyasal akım üzerine değişik açılardan başka çalışmalar da yapılabilecektir. Aradan geçen yaklaşık yedi yılda Yön-Devrim Hareketi üzerine benim de bazı başka çalışmalarım oldu: (Atılğan, 2002)'de,

Yön-Devrim Hareketi'nin Kemalizmin aslında doğal akışı içinde sosyalizme yöneleceğine, fakat neredeyse bir kaza sonucu kendi yolundan çıktığına ilişkin tezini tarihsel maddeci bir perspektifle eleştirmeyi denedim. (Atılğan, 2007a: 315-435) da, Yön-Devrim Hareketi'nin savunduğu aşamalı devrim fikrine temel oluşturan tezlerini, sosyalist devrim stratejisiyle karşılaştırmalı olarak ve eleştirel bir biçimde çözümlerim. (Atılğan, 2007b) de Yön-Devrim Hareketi üzerine, bazı yeni bakışlar da ekleyerek toplu bir sunuş yaptım. Serdar Öztürk ile birlikte kaleme aldığımız ve basım aşamasında olan “Doğan Avcıoğlu: Toplumsal Yapı, Sınıf, Aydın ve İletişim Çözümlemeleri” başlıklı makalemizde, Yön-Devrim Hareketi'nin fikri lideri olan Doğan Avcıoğlu'nun Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'nin tarihsel, toplumsal ve sınıfsal yapısı ile aydın gelenekleri üzerine tez ve çözümlemelerini eleştirel bir biçimde sergiledik; onun iletişim alanına katkılarını da ortaya koyduk.

Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar: Yön-Devrim Hareketi, 28 Şubat 1997 sürecinin hemen ardından hazırlanmıştı. İkinci kez okuyucu karşısına çıkışı ise, ‘ulusal solcu’ olarak adlandırılan siyasal akım etrafında toplanan asker ve sivil aydınların “Ergenekon” adlı örgütün üyeleri oldukları iddiasıyla yargılanmaya başladıkları sürece denk düştü. Günümüz ulusal solculuğunun bazı temel tezleri ve siyasal tavırlarıyla Yön-Devrim Hareketi arasında değişik çevreler tarafından farklı düzeylerde ilişki kurulmaktadır. Oysa, gözlerden irak tutulan ve burada vurulamak istediğim iki önemli nokta var:

Doğan Avcıoğlu liderliğindeki Yön-Devrim Hareketi, Yeni Osmanlılar, Jön Türkler, İttihatçılar, Kemalistler, Kadrocular ve günümüz ‘ulusal solcu’larına uzanan Osmanlı-Türk geleneksel aydın hareketleri içinde bir istisna teşkil eder. Akımın geliştirdiği siyasal söylemin ayırt edici özelliği, kendine öncel aydın hareketlerinin “Türkiye nasıl kalkınabilir?” ana sorunsalı için geliştirdikleri tüm temel kavram ve önermeleri Marksizmden yararlanarak yeniden anlamlandırmayı denemiş olması ve bunları sosyalist bir Türkiye projesi için yeniden bir araya getirmiş olmasıdır. Ne Yeni Osmanlılar’da, ne Jön Türkler’de, ne İttihatçılarda, ne Kemalistler-

de, ne Kadrocularda ve ne de günümüz ulusal solcularında sosyalist Türkiye ufku bulunur; Yön-Devrim Hareketi, sosyalizm vurgusuyla bu aydın hareketlerinin tümünden ayrılır.

Buna karşılık, Yön-Devrim Hareketi, öngördüğü yeni toplumun inşası için toplumsal bir tabana dayanmayı reddetme, bunu sürekli olarak iktidar sonrasına öteleme, iktidarı da devlet içindeki kimi güçlerle iş tutarak ele geçirme tavrıyla, geleneksel aydın hareketleriyle aynı kümenin içinde yer alır.

Kitap, burada öne çıkarmak istediğim bu vurguları ayrıntıyla temellendirmektedir.

Kitabın birinci baskısını gerçekleştiren Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı'na (TÜSTAV) ve eleştirilerinden her zaman çok yararlandığım Erden Akbulut'a teşekkürü bir borç bilirim. İkinci baskıda emeği geçen tüm Yordam Kitap çalışanlarına ayrıca müteşekkirim.

Gökhan Atılğan

Ankara, Ağustos 2008

ÖNSÖZ

Yön-Devrim Hareketi üzerine çalışmaya 1998'in sonlarında başlamıştım. 28 Şubat 1997 süreci dolayısıyla kontrolün burjuva siyasal güçlerin elinden bir kez daha kaçmış gibi görüldüğü o dönemde, Yön-Devrim Hareketi'nin tezleri, Türkiye için önerdiği program ve bunu gerçekleştirmek için izlenmesi gereken strateji hakkındaki görüşleri yeniden tartışma gündemine gelmişti. Akım, farklı siyasal çevreler tarafından farklı amaçlarla yeniden hatırlandı ve hatırlatılmak istendi. Aradan geçen dört yıllık süre Yön-Devrim Hareketi/nin siyasal gündemdeki yerini daraltmadı; bilakis genişletti. Bugün, küreselleşmeye karşı "ulusal solcu" bir model öneren siyasal akımların tezlerinde ve benimsedikleri stratejide¹ Yön-Devrim Hareketi'nin izleri kolayca sezilebilmektedir. Bu yönde yayın yapan kimi dergilerin, başta Doğan Avcıoğlu olmak üzere *Yön* yazarlarının kimi yazılarını yeniden yayımlamaları bir rastlantı değildir.

Cumhuriyet dönemi aydın hareketleri içindeki yeri bakımından büyük bir önem taşıyan ve siyasal, ideolojik etkileri günümüzde de hissedilen Yön-Devrim Hareketi'ni dört temel soru (Yön-Devrim Hareketi nasıl ve hangi koşullarda doğdu; siyasal fikirleri nelerdi ve nasıl oluştu; siyasal fikirleri ile pratikleri arasında nasıl bir ilişki vardı; akım, siyasal fikirlerini ve pratiklerini hangi organlar aracılığıyla örgütledi?) etrafında inceleyen bu çalışma, 2001 yılında Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü tarafından kabul edilen yüksek lisans tezimin biraz değiştirilmiş, biraz kısaltılmış ve gerekli görülen bazı ekler yapılmış halidir.

Sorumluluğu tümüyle bana ait olan kusurları, eksikleri ve boş-

1 Küreselleşmeye karşı ulusal solcu tepki üzerine verimli bir eleştiri için bkz. (Somel, 2002).

luklarıyla eleştirilmeye muhtaç bu çalışma için teşekkür borçlu olduğum çok sayıda kişi var:

Yönlendiriciliği, eleştirileri ve önerileriyle ufuk sınırlarımı genişleten tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nur Betül Çelik'e; tezimi okuyup değerli eleştirilerini ileterek üzerinde çalıştığım konunun farklı boyutlarını yeniden düşünmemi sağlayan jüri üyelerim Profesör Dr. Türker Alkan ve Profesör Dr. Kurtuluş Kayalı'ya; ne kadar başarılı olduğumu bilemiyorum ama, beni böylesi çalışmalar yapmaya teşvik edip yüreklendiren arkadaşlarım Nuray Sancar, Hayri Erdoğan ve Alişan Günsili'ye; hem *Yön ve Devrim* dergilerinin koleksiyonunu ödünç veren hem de birçok sorumu olabilecek en ayrıntılı biçimde cevaplandıran Sevil ve Doğan Yurdakul'a; benimle söyleşi yapmayı kabul ederek deneyimlerini paylaşan Taha Akyol, Sadun Aren, Korkut Boratav, Aydın Çubukçu, Tarık Ziya Ekinci, Uluç Gürkan, İlhan Selçuk, Mümtaz Soysal ve Osman Nuri Torun'a; uzun görüşmemiz sırasında bilgi birikimini ve deneyimlerini aktardığı gibi bu çalışma için seçilen başlığın esin kaynağı da olan Ertuğrul Kürkçü'ye; sahaf gezintileri sırasında Yön Yayınları'ndan çıkan ve ihtiyaç duyduğum daha pek çok kitap ve dergiyi temin eden, söyleşi kasetlerinin bir kısmının deşifresini, ekler bölümünün dizgisini gerçekleştirerek işlerimi kolaylaştıran Mete Karakul'a; kaynakların toplanmasına yardım eden Hasan Vural'a; iş yükümü hafifleterek zamandan kazanmamı sağlayan mesai arkadaşım Nafiz Kaya'ya; hiçbir yardım başvurumu geri çevirmeyen TBMM Kütüphane Müdürü Ali Rıza Cihan'a, ODTÜ Kütüphanesi'nden yararlanmamı sağlayan Ülkü Selçuk ve Senem Hasırcı'ya; kaynaklarını kullanımına açan Burak Sönmezer'e; yardımlarını esirgemeyen Ertan Günçiner'e; öne sürdüğüm bazı tezleri verimli bir şekilde tartışma imkânı bulduğum Mustafa Şener'e; daima yanımda hissettiğim anneme, babama, kardeşlerime; ve yarışama sevincim Diclesu'ya sonsuz teşekkürler.

Gökhan Atılgan

Ankara, 15 Ekim 2002